

КОМПЕТЕНЦІЇ ВИКЛАДАЧА В УПРАВЛІННІ САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ

Л.М. Журавська

співробітник Київського національного економічного університету імені В.Гетьмана

Стаття присвячена визначенню компетенцій викладачів щодо управління самостійною роботою студентів (СРС). Виокремлено чотири групи компетенцій викладача, що забезпечують реалізацію ним функцій управління СРС: загально-педагогічні, особистісні, морально-психологічні та діяльнісні. До діяльнісних віднесено взаємозалежні та взаємодоповнюючі організаційно-методичні, психолого-педагогічні, управлінські компетенції.

Ключові слова: компетенції викладача, управління СРС, роль викладача, стиль управління викладача.

Реформування вищої школи, зумовлене істотними змінами у соціально-економічному житті, входженням України в Європейський освітній простір, інтернаціоналізація і глобалізація життя та швидке накопичення й оновлення інформації, спричинило низку тенденцій, що вимагають суттєвого зміщення центру ваги у постановці та досягненні цілей навчання. Серед таких тенденцій, зокрема, ідеї неперервної освіти, що потребують умінь самостійно набувати знання, які у процесі навчання здобуваються шляхом самостійної пізнавальної діяльності, є учіння через збільшення кількості завдань і, відповідно, часу на самостійну роботу студентів (СРС).

Учіння – не є самоосвітою людини за власним баченням, це – самостійна пізнавальна діяльність студента, яка спрямовується викладачем через застосування відповідних форм управління СРС. Тому компетентність педагогів, як готовність до здійснення професійної ролі у процесі управління СРС, вимагає від них володіння відповідними компетенціями.

Взагалі, за допомогою компетентнісного підходу передбачається вирішити питання про компетенції, якими повинні володіти особистості, щоб досягати успіху у трудовій діяльності, навчанні, у житті. Сьогодні це є темою обговорення у всьому світі. Серед дослідників проблем компетентності та компетенцій є Р.Уайт, Дж.Равен, А.В.Хуторской, І.О.Зімін, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, Л.М.Мітіна, І.А.Зязюн, С.О.Сисоєва, Н.М.Бібік, Ж.Делор та інші.

Компетентнісний підхід може стати продуктивним для вивчення проблеми управління СРС, оскільки він відкриває можливості більш глибоко відобразити особливості діяльності викладача у її вирішенні та досягненні поставлених цілей, здійснити розробку сучасних технологій навчання, орієнтованих на підготовку тих, хто навчається, до освіти упродовж усього життя. Тому

визначення та формування компетенцій, які забезпечують грамотну і ефективну реалізацію функцій управління СРС, є одною з першочергових потреб сучасної підготовки та саморозвитку викладачів вищих навчальних закладів.

Метою даної статті є дослідження компетенцій викладача на основі конкретизації його діяльності в управлінні СРС.

Самостійна робота студентів має своє місце в основі навчання та виховання, є необхідною складовою частиною навчально-виховного процесу, істотно впливає на його результативність та ефективність. Як форма управління та самоуправління самостійною пізнавальною діяльністю студентів, СРС забезпечує досягнення таких цілей: 1) виховання самостійності як якості особистості та потреби до поповнення і оновлення своїх знань; 2) набуття вмінь і практичних навичок техніки самостійної роботи, умінь приймати рішення, формувати конкретні завдання залежно від загального напрямку діяльності, умінь визначати методи і засоби розв'язання проблем, що виникають у процесі виробництва та повсякденному житті; 3) надбання студентами загальноосвітніх і професійних умінь, знань та навичок.

Якість та ефективність досягнення зазначених цілей прямо корелюється з якістю управління СРС, що постає як системний процес планування, організації, мотивування і контролю навчання та реалізується на трьох рівнях.

На першому (навчальні підрозділи – викладач) та другому (викладач – студент) рівнях реалізуються питання планування, створення інформаційно-методичного забезпечення, обліку та контролю виконаних завдань, аналізу самостійності, виховного впливу, мотивації, стимулювання, – тобто забезпечуються педагогічні умови досягнення цілей СРС. На третьому рівні (самоуправління студента) відбувається реалізація

продуктивної активності студента через самоуправління навчальним та науковим пізнанням, побудову способу діяльності за допомогою завдань, виданих викладачем. Результатом такої активності є, з одного боку, отримання нових або поглиблення та упорядкування отриманих раніше знань, з іншого – удосконалення вмінь і навичок самостійної навчальної праці та підвищення самостійності особистості.

Таким чином, саме на третьому рівні виявляється, якою мірою досягнуті цілі СРС. Оцінити це може сам студент, усвідомивши власне особистісне зростання, та викладач,

перевіривши виконані завдання і спостерігаючи за змінами, що відбуваються у відношенні студента до навчання, самоорганізації, самоконтролю, самоаналізу результатів його навчання.

Для забезпечення результативності та ефективності самоуправління студента при виконанні самостійних навчальних завдань визначальним є вплив викладача, який може бути як безпосереднім у процесі взаємодії, так і опосередкованим через зміст і форми завдань для самостійної роботи та задані терміни її виконання (див. рис.1).

Рис.1. Реалізація вимог до діяльності студента та викладача у процесі формування готовності до неперервної освіти

Такий вплив буде досягати мети, якщо має місце морально-психологічна готовність та здатність викладача створити і реалізувати програму власних дій у процесі управління СРС. Ці чинники знаходяться у синергічному, компенсаційному та антагоністичному відношенні з володінням педагогічними знаннями, вміннями та наявністю відповідних особистісних якостей викладача.

Тому можна виокремити чотири групи компетенцій викладача, що забезпечують реалізацію ним функцій управління СРС: загально-педагогічні компетенції, особистісні компетенції та спеціальні компетенції –

морально-психологічні і діяльнісні (див. рис.2). *Загально-педагогічні компетенції* складають загальну педагогічну компетентність викладача. Вони містять знання та уміння, необхідні педагогу для здійснення професійної діяльності й забезпечують педагогічну майстерність викладача-професіонала (див. рис.3).

Професійно важливі особистісні компетенції, які забезпечують педагогічну майстерність викладача як особистості, характеризують його індивідуальність і передбачають наявність знань та вмінь, що є похідними від особистісних якостей (див. табл.1).

Морально-психологічні (мотиваційні) компетенції щодо управління СРС включають ясне розуміння цінностей і установок щодо мети СРС, власної ролі та персональної відповідальності щодо управління нею, розуміння викладачем необхідності здійснення управління СРС і навчання студентів самостійної пізнавальної діяльності та виховання самостійності.

Діяльнісні компетенції викладача щодо управління СРС визначаються залежно від його діяльності у зазначеному процесі, що передбачає створення необхідних умов для досягнення мети СРС та здійснення управління діяльністю учіння студента. Першочерговими організаційними вміннями викладача, що стосуються управління СРС, є:

1) створення зовнішніх педагогічних умов управління СРС (*організаційно-методичні компетенції*);

2) формування у студентів готовності до перманентного навчання у процесі життя (*психолого-педагогічні компетенції*);

3) реалізація процесу управління СРС (*управлінські компетенції*).

До *організаційно-методичних компетенцій* належать уміння вивчати та аналізувати вихідні дані та умови, існуючий стан організації СРС з дисципліни; на основі такого аналізу визначати завдання, планувати самостійну роботу та її контроль, складати план-графік (карту) СРС з дисципліни, розробляти системи завдань для СРС з дисципліни, створювати систему контролю, інформаційно-методичне забезпечення з дисципліни; впроваджувати заплановані заходи у навчальний процес тощо (див. табл.2)

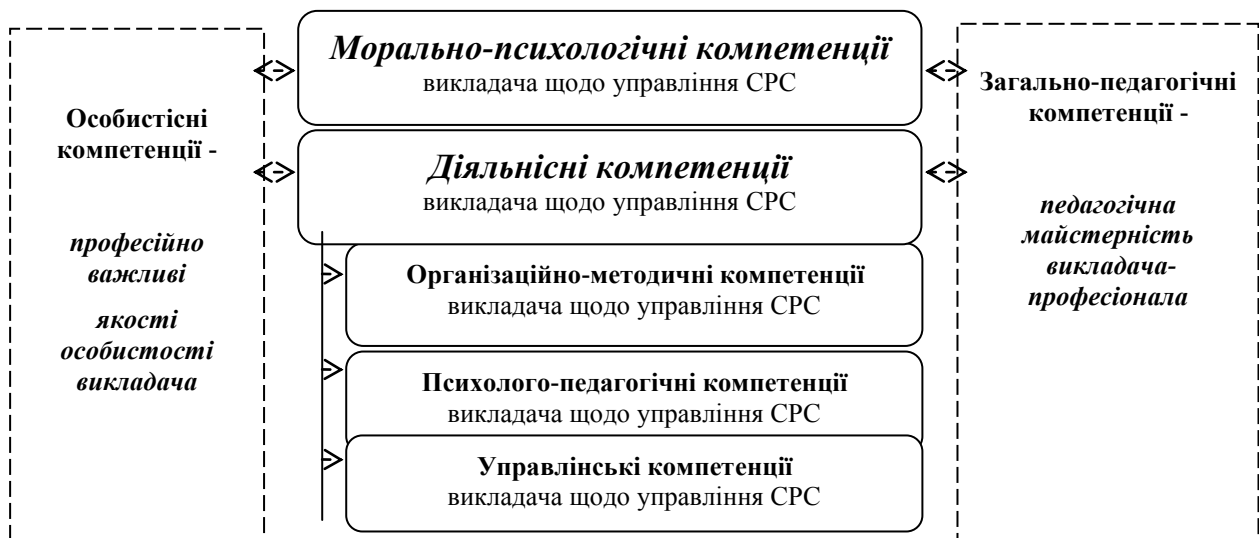

Рис.2. Компетенції викладача щодо управління СРС

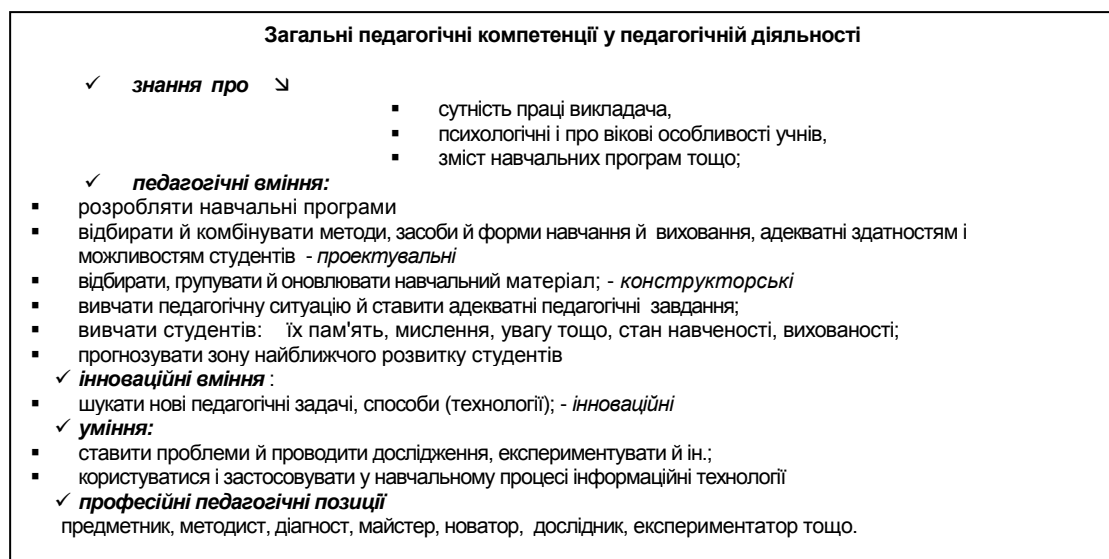

Рис.3. Загальні компетенції у педагогічній діяльності

Таблиця 1

Професійно важливі особистісні компетенції		Професійно важливі якості особистості щодо компетенції
Гностичні	- вміти поповнювати знання, займатися саморозвитком	☒ професійне самовдосконалення
	- вміти застосовувати та презентувати свої знання для досягнення мети навчання	☒ педагогічна ерудиція та поінформованість
Адаптивні	- аналізувати педагогічні ситуації і приймати педагогічні рішення з урахуванням особливостей студентів	☒ педагогічне мислення
	- швидко, миттєво ухвалювати педагогічні рішення з урахуванням передбачення розвитку ситуації без розгорнутого усвідомленого аналізу	☒ педагогічна інтуїція
	- знаходити неочікувані педагогічні рішення і втілювати їх	☒ педагогічна імпровізація
Перцептивні	- вміти визначати сутність педагогічної ситуації за зовні незначними ознаками	☒ педагогічна спостережливість, пильність
Прогностичні	- уміти передбачати поведінку учнів, передбачати їх і свої утруднення	☒ педагогічне прогнозування
Комунікативні	- вміти спілкуватися, взаємодіяти із студентами	☒ педагогічна комунікація
Аутопсихологічні	- підходити до учнів з оптимістичною гіпотезою, з вірою в їхній можливості	☒ педагогічний оптимізм
	- поводити себе впевнено, емоційно виважено, з повагою до студента	☒ педагогічний такт
	- уміти здійснювати самооцінку, самоаналіз, самокорекцію поведінки	☒ педагогічний самоконтроль та саморегуляція поведінки

Професійно важливі особистісні компетенції педагога

Психолого-педагогічні компетенції дають можливість формувати і розвивати у студентів самостійність, їхню спрямованість на постійне поповнення знань, самовдосконалення та здатність здійснювати самоуправління навчальною діяльністю.

Формування та розвиток здатності до самоуправління студента викладач здійснює через залучення студента до виконання управлінських функцій, навчання, формування мотиваторів, особистим прикладом тощо (див. рис.4).

Реалізація зазначених компетенцій залежить від створення зовнішніх та внутрішніх педагогічних умов і взаємопов'язана з ними (див. табл.2, п.6,7).

Управлінські компетенції забезпечують здійснення процесу управління СРС через врахування особистісних якостей студента, створення внутрішніх педагогічних умов (див.табл.2, п.6), вибору власного стилю управління та власної ролівої позиції для досягнення цілей СРС.

Стиль управління – спосіб, система методів дії викладача, який організовує СРС, на тих, хто навчається. Вибір стилю управління впливає на дотримання вимог до виконання завдань, розкриття потенційних можливостей студентів і залежить від їхньої самостійності та здатності до самоуправління.

Більшість дослідників виділяють такі стилі управління: директивний стиль (авторитарний), демократичний, ліберальний стиль.

Директивний стиль управління СРС характеризується домінуванням викладача. Він

вимагає чіткого дотримання його інструкцій та рекомендацій щодо виконання самостійних робіт, не дає можливості вибору завдань і засобів досягнення мети. Методами впливу, що переважають, є зауваження і покарання. Контроль дуже строгий, детальний, такий, що позбавляє студентів виявляти ініціативу, творчість, самоконтроль. Викладач рідко рахується з індивідуальними особливостями студентів, його мало цікавить морально-психологічний стан людини, що значно знижує ініціативність, самоконтроль та відповідальність студентів і призводить до низького рівня самостійності у процесі виконання СРС. Викладач з директивним стилем управління може як відповідально ставитися до навчання студента самостійно працювати, так і заперечувати таку необхідність.

Демократичний стиль управління СРС характеризується наданням можливості студентам виявити ініціативу і відповідальність у виборі завдань та способів їх виконання. Викладач демократичного стилю завжди з'ясовує думку студента, обговорює з ним результати виконання СРС. Регулярно і своєчасно проводить інформування про досягнення мети СРС. Втручається в роботу епізодично, за необхідності. Спілкування зі студентами проходить у формі побажань, рекомендацій, порад, заохочень за якісне, оперативне і творче виконання завдань. Такий викладач у спілкуванні зі студентами доброзичливий і ввічливий, він стимулює сприятливий психологічний клімат у групі, враховує інтереси студентів, докладає

зусиль для формування у тих, хто навчається, самостійності та здатності самостійно навчатися.

Таблиця 2

Діяльнісні компетенції викладача в управлінні Компетенції викладача щодо створення педагогічних умов управління СРС		
Педагогічні умови	I рівень	
	II рівень	
1. Виконання норм бюджету часу	Рівномірно розподіляти завдання та контрольні заходи протягом семестру	
	• планувати	• реалізувати
	Враховувати норми часу при:	
	• дозуванні завдань	• видачі завдань
2. Місце навчання	Середній реальний критерій витрат часу на виконання завдань	
	• розробляти	• інформувати студента
	• визначити та ініціювати забезпечення основних вимог до місця навчання для досягнення мети	• Ефективно, бережливо та творчо використовувати
	• за необхідності трансформувати наявні умови у необхідні	
3. Використання інформаційних технологій	• вміти планувати та здійснювати навчання із застосуванням технічних засобів навчання, на базі аудіо, відео апаратури, комп'ютерних технологій • ініціювати придбання, розміщення, налагодження відповідної апаратури; • створювати (організовувати створення), наповнювати змістом: - наочні засоби на основі нових наукових винаходів (голографія, лазер); - наочні посібники, презентації мультимедіа, тренажери, фільми; • розробляти та створювати інформаційно-методичне забезпечення, • розробляти дистанційні курси	
	• ефективно використовувати технічні засоби, комп'ютерні технології тощо; • консультувати щодо користування; • презентувати та розповсюджувати відповідні інформаційно-методичні матеріали; • залучати студентів до створення наочних посібників, презентацій мультимедіа, тренажерів, фільмів тощо; • застосовувати Інтернет – технології; • здійснювати дистанційне навчання.	
	• відбирати знання; • структурувати, моделювати, систематизувати знання та управлінську інформацію • забезпечувати міжпредметні зв'язки; • створювати професійно орієнтовані завдання; • використовувати опорні конспекти для формування та узагальнення нових знань; • здійснювати проблемно-задачний підхід до змісту завдань для СРС; • розробляти завдання різного рівня складності; • створювати наскрізні завдання для СРС; • орієнтуватися на кінцевий результат у процесі управління СРС; • тощо	
	• інформувати про форми і методи організації та керівництва; • видавати завдання та інформувати про цілі і вимоги до їх виконання; • здійснювати індивідуальний та диференційований підхід щодо видачі завдань для СРС; • інформувати про ступінь досягнення мети, зокрема створювати електронні журнали; • надавати позитивний зворотний зв'язок щодо виконання завдань для СРС; • здійснювати дистанційне навчання	
4. Використання прогресивних форм і методів організації та управління СРС	Забезпечувати зовнішні умови, які сприятимуть інтенсифікації	
	• планувати навчальну діяльність	• забезпечувати чіткий контроль дій студента і термін виконання завдань для СРС;
	• планувати самостійні роботи, створювати карту (план-графік) СРС	• вибирати найбільш ефективні роль і стиль управління для відповідної ситуації
	• створювати пакетів методичного забезпечення дисципліни;	
5. Інтенсифікація навчання	• розробляти систему контролю з дисципліни	
	Враховувати індивідуальні умови: стан здоров'я, властивості характеру, життєвий досвід, уміння, навички студента	
	• прогнозувати можливі індивідуальні умови та на цій основі створювати зовнішні умови (планувати роль і стиль управління СРС, розробляти відповідні завдання)	• вивчати існуючі індивідуальні умови;
		• здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до кожного студента у видачі завдань, використанні ролі та стилю управління СРС
6. Створення та врахування внутрішніх (індивідуальних) умов	Створювати позитивні взаємини між викладачем та студентом	
	• розробляти методи позитивної мотивації студента;	• прищеплювати студентам почуття самоповаги, особистої значущості, підкреслення гідності студента;
	• розробляти критерії об'єктивної оцінки;	• виявляти високі очікування стосовно досягнення студентами успіхів, переконувати їх у власних силах, здібностях;
	• стимулювати позитивні взаємини «викладач-студент» шляхом самомотивації викладача та формуванню у себе позитивного ставлення до студента, визнання й прийняття його особливостей	• вміти бути об'єктивним, зберігати поважне відношення до студента незалежно від його успіхів у навчанні;
6. Створення та врахування внутрішніх (індивідуальних) умов	• створювати відповідні інформаційно-	• створювати умови для особистої зацікавленості студентів у результатах навчання;
		• виявляти довіру та повагу до студента
	Реалізувати ідеї демократизації і гуманізації освіти	
	• створювати партнерські стосунки, співробітництво - надання можливості планувати, керувати своїми діями, вибирати продукти діяльності залежно від їх складності;	

	методичне забезпечення дисципліни	- здійснювати інформаційно-стимулюючий підхід до видачі завдань та системи контролю, надання можливості самоконтролю; - надання студентам рівних можливостей у досягненні цілей навчання та виявлення активності у суспільній сфері
--	-----------------------------------	--

Продовження табл.2

5. Інтенсифікація навчання	Забезпечувати зовнішні умови, які сприятимуть інтенсифікації	
	- планувати навчальну діяльність - планувати самостійні роботи, створювати карту (план-графік) СРС - створювати пакетів методичного забезпечення дисципліни; - розробляти систему контролю з дисципліни	- забезпечувати чіткий контроль дій студента і термін виконання завдань для СРС; - вибирати найбільш ефективні роль і стиль управління для відповідної ситуації
6. Створення та врахування внутрішніх (індивідуальних) умов	Враховувати індивідуальні умови: стан здоров'я, властивості характеру, життєвий досвід, уміння, навички студента	
	прогнозувати можливі індивідуальні умови та на цій основі створювати зовнішні умови (планувати роль і стиль управління СРС, розробляти відповідні завдання)	- вивчати існуючі індивідуальні умови; - здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до кожного студента у видачі завдань, використанні ролі та стилю управління СРС
	Створювати позитивні взаємини між викладачем та студентом	
	- розробляти методи позитивної мотивації студента; - розробляти критерії об'єктивної оцінки; - стимулювати позитивні взаємини «викладач-студент» шляхом самомотивації викладача та формуванню у себе позитивного ставлення до студента, визнання й прийняття його особливостей	- прищеплювати студентам почуття самоповаги, особистої значущості, підкреслення гідності студента; - виявляти високі очікування стосовно досягнення студентами успіхів, переконувати їх у власних силах, здібностях; - вміти бути об'єктивним, зберігати поважне відношення до студента незалежно від його успіхів у навчанні; - створювати умови для особистої зацікавленості студентів у результатах навчання; - виявляти довіру та повагу до студента
	Реалізувати ідеї демократизації і гуманізації освіти	
	створювати відповідні інформаційно-методичне забезпечення дисципліни	- створювати партнерські стосунки, співробітництво - надання можливості планувати, керувати своїми діями, вибирати продукти діяльності залежно від їх складності; - здійснювати інформаційно-стимулюючий підхід до видачі завдань та системи контролю, надання можливості самоконтролю; - надання студентам рівних можливостей у досягненні цілей навчання та виявлення активності у суспільній сфері
7. Навчання студентів ефективним умінням і навичкам розумової діяльності та самоуправління СРС	Проводити лекції, семінари, майстер-класи, тренінги на кафедрах	
	розробляти, готувати	проводити
	Методичні рекомендації з технології виконання різних видів завдань	
	розробляти та видавати	презентувати, розповсюджувати, застосовувати у роботі
	Завдання для набуття умінь навчатися самостійно	
	розробляти	презентувати, видавати, консультувати
	Забезпечувати виконання принципів наукової організації власної праці та навчальної діяльності студентів:	
	- здійснювати самовиховання, професійний саморозвиток, підвищувати кваліфікацію; - слідкувати за власним самоуправлінням діяльністю - створювати методичне забезпечення для реалізації самоуправління СРС студентом	навчати ефективним навичкам розумової праці, плануванню діяльності, реалізації методів самоконтролю тощо, тобто навчати здійснювати самоуправління власною навчальною діяльністю

Ліберальний стиль управління СРС характеризується відсутністю активної участі викладача у досягненні мети СРС. Переважає його невтручання у комунікаційний процес. Такий викладач очікує абсолютної самостійності у виконанні завдань, може підпасти під вплив студента, вважає за краще

не нав'язувати свої думки та ідеї, ухиляється від вирішення проблем у процесі досягнення мети СРС, прагне зменшити свою персональну відповідальність. Роботу пускає на самоплив, рідко її контролює, не надає значення необхідності навчати студентів здійсненню самостійної пізнавальної

діяльності. Такий стиль керівництва СРС є допустимим по відношенню до творчих

студентів, які відрізняються високим рівнем самостійності та творчою індивідуальністю.

Рис.4. Компетенції викладача для здійснення безпосереднього впливу на самоуправління студента

Не можна говорити про «погані» або «хороші» стилі управління СРС. Вивчення практики управління СРС свідчить, що в роботі викладача у тій або іншій мірі присутній кожен з трьох. До вибору викладачем домінуючого та оптимального співвідношення кожного стилю управління СРС зумовлюють різні чинники: по-перше, особливості особистості викладача, його педагогічна майстерність, уміння бачити потенційні можливості студента і створювати умови для їх реалізації, інтуїтивно або цілком усвідомлено комбінувати різні стратегії керівництва СРС; по-друге, це залежить від конкретної ситуації, умов навчання, кількості часу на виконання завдань, видів завдань, особистісних якостей студентів тощо.

Кожен викладач залежно від цілей СРС у процесі управління нею визначається із ступінню власного втручання у хід виконання СРС і займає різні рольові позиції, що забезпечують виявлення відповідного рівня самостійності студента.

1) *Інформатор (транслятор), тренер, контролер* – слугує джерелом інформації, інформує про мету, завдання, пояснюючи хід виконання того чи іншого завдання та детально роз'яснює, навчає діям студента щодо їх виконання. Самостійна робота при цьому виконується під його контролем, за його активного втручання в самостійну діяльність і вимагає чіткого виконання рекомендацій та інструкцій. Робота виконується під наглядом

викладача.

2) *Керівник, ментор, наставник* процесу самостійної роботи – здійснює вплив на діяльність і продуктивність СРС для досягнення конкретної мети. При цьому він планує, інформує, організовує та забезпечує виконання СРС, певною мірою допомагає вирішенню проблем, але, хоча й активно втручається в самостійну діяльність студента, уникає детального роз'яснення самостійних дій студента. Робота виконується без нагляду викладача.

3) *Координатор, тьютор, експерт* – спрямовує роботу, координує діяльність, допомагає планувати роботу, полегшує процес виконання завдань та пошуку альтернативних рішень, робить висновки. Активність втручання в роботу студента залежить від конкретної ситуації.

4) *Консультант, порадник, фасилітатор* – є порадником щодо напрямків виконання самостійних робіт, допомагає виконати ті чи інші дії, дозволяє епізодичне втручання в самостійну діяльність, підтримує і розвиває здібності, створює сприятливі умови, обговорює із студентом проблеми, що розглядаються, висловлює власну думку, корегує результати спільної діяльності.

5) *Модератор* не втручається у хід самостійних пізнавальних дій, а лише оцінює їх і, за необхідності, піднімає питання для роздумів, стимулює мислення, тобто направляє діяльність, не висловлюючи

власної думки і дає можливість самостійно дійти певних висновків. Робота виконується з невтручанням в самостійну діяльність студента.

Вибір рольової позиції викладача в управлінні СРС зумовлює відповідний стиль управління, види стимулювання, види та періодичність його контролю і впливає на створення внутрішніх педагогічних умов (див. табл.3), залежить від особистісних якостей викладача і його уміння оцінити можливості та підготовку студента.

Велике значення для реалізації управлінських компетенцій має рівень сформованості викладача зазначених вище організаційно-методичних та психолого-педагогічних компетенцій (див. табл.2). Всі діяльнісні компетенції є взаємозалежними і взаємодоповнюючими.

У підсумку можна зазначити, що реформування вищої школи зумовлює необхідність перегляду підходів до управління СРС, визначення і формування відповідних компетенцій викладачів на його II та III рівнях. До таких компетенцій належать загально-педагогічні та особистісні компетенції, необхідні для здійснення педагогічної діяльності, а також морально-психологічні та діяльнісні компетенції, які забезпечать вискоефективне управління СРС.

Названі компетенції підлягають розвитку та формуванню, що реалізується не тільки через систематичну працю викладача над удосконаленням власної професійної діяльності, але й через навчання, зокрема на тренінгах, які можна організувати у відповідному ВНЗ. Такі форми підвищення кваліфікації викладачів сприятимуть усвідомленню необхідності управління СРС, обміну досвідом реалізації функцій управління СРС, здійсненню аналізу власного стилю управління, виявленню компетенцій, що підлягають формуванню та удосконаленню, зробити висновки про подальший саморозвиток викладача як професіонала.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зимняя И.А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результатов образования // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – 5 мая // <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>
2. *Кузьмина Н.В.* Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения / Кузьмина Н.В. – М.: Высшая школа, 1989. – 167 с.
3. *Маркова А.К.* Психологический анализ профессиональных компетентности учителя / Маркова А.К. // Советская педагогика. – 1990. – №8. – С.82-88.
4. *Хуторской А.В.* Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования / Хуторской А.В.// Народное образование. – 2003. – №2. – С.58-64.
5. *Хуторской А.В.* Технология проектирования ключевых и предметных компетенций / А.В.Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. – 12 декабря // <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2009 р.